

Кулик Олександр Георгійович,
завідувач науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем
запобігання злочинності Державного
науково-дослідного інституту МВС
України, доктор юридичних наук,
професор

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИТУАТИВНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Анотація. Робота присвячена аналізу ситуативного запобігання злочинам, системи заходів, які до нього входять. На основі зарубіжних робіт з теорії та практики його реалізації розкрито кримінологічна сутність ситуативного запобігання злочинам та його основні ознак.

Ключові слова: злочин, запобігання злочинам, ситуативне запобігання злочинам, умови, які сприяють вчиненню злочинів, запобіжний захід.

Annotation. The work is devoted to the analysis of situational crime prevention, the system of measures included in it. On the basis of foreign works on the theory and practice of its implementation, the criminological essence of situational crime prevention and its main features are revealed.

Keywords: crime, crime prevention, situational crime prevention, conditions that contribute to crime, preventive measure.

Цей напрям запобігання злочинам виник на рубежі 1960-х років, в подальшому інтенсивно розвивався і в даний час широко реалізується в багатьох країнах світу, у тому числі й в Україні. Світова кримінологічна спільнота визнала значимість цього напрямку запобіжної діяльності, і він був закріплений у Керівних принципах для запобігання злочинності, затверджених Резолюцією 2002/13 Економічної і Соціальної Ради ООН 24.07.2002, в якості одного з основних підходів до запобігання злочинності [1, с. 266].

Теоретичні засади ситуативного запобігання злочинам розроблялися в роботах Ш. Анхеля (визначення середовища, у якому є найбільші можливості для вчинення злочинів, 1968); Р. Джеффрі (запобігання злочинам шляхом дизайну середовища – CRTED, 1971); О. Н'юмена (концепція захищеного просту, 1972); Д. Вілсона та Д. Келінга (теорія розбитих вікон, 1982); Т. Кроу (суттєвий розвиток моделі О. Н'юмена, 2000); Р. Кларка та Д. Корніша (теорія раціонального вибору, 1986), Л.А. Куртиса, Д.Ф. Пуля (1974), П.Дж. і П.Л. Брантінгам (1984) (просторова кримінологія, теорія моделей злочинів) та ряду інших авторів. На жаль, в українській кримінологічній літературі ситуативному запобіганню злочинам довгий час не приділялося уваги. Лише останнім часом вийшли

друком кілька робіт харківських кримінологів, в яких проаналізована практика реалізації таких запобіжних заходів в зарубіжних країнах [2].

В чому ж полягає сутність ситуативне запобігання злочинам з точки зору теорії кримінології? У вищевказаних Керівних принципах для запобігання злочинності зазначається, що ситуативне запобігання злочинам – це здійснення заходів щодо скорочення можливості вчинення кримінальних посягань, підвищення ймовірності затримання правопорушників, зведення до мінімуму зисків від вчинення злочинів, у тому числі шляхом облаштування середовища проживання, надання допомоги і інформації потенційним та фактичним жертвам [1, с. 266]. Узагальнюючи теоретичні роботи та досвід реалізації програм ситуативного запобігання злочинам можна виділити наступні елементи системи ситуативного запобігання злочинам:

1) заходи, що призводять до збільшення зусиль злочинців для вчинення протиправних дій (зміцнення об'єктів посягань, контроль доступу до приміщень, перешкоджання злочинцям);

2) заходи збільшення ризиків для злочинців бути притягнутими до відповідальності (розширення можливостей для захисту, сприяння природному спостереженню, зменшення анонімності городян, постійне спостереження за територією міст, посилення офіційного нагляду);

3) заходи зменшення зиску від вчинення злочинів (приховування можливих об'єктів злочинних посягань, видалення можливих об'єктів злочинних посягань, використання засобів ідентифікації об'єктів власності, перешкоджання функціонуванню ринків збуту викраденого майна, зменшення всіх видів прибутку від вчинення злочинів);

4) заходи щодо зменшення числа ситуацій, які провають вчинення злочинів (зменшення розчарування та стресу серед городян, уникнення суперечок у громадському просторі, зменшення спокус та збуджень серед городян, нейтралізація тиску на молодих людей з боку однолітків, несприяння повторенню протиправної поведінки);

5) заходи, які знімають виправдання вчинення злочинів (встановлення чітких правил поведінки, встановлення нагадувань щодо їх дотримання та попереджень щодо відповідальності за їх порушення, сприяння дотриманню правил, контроль за вживанням алкоголю та наркотиків).

Таким чином, ситуативне запобігання злочинам спрямоване на усунення або обмеження умов, які сприяють вчиненню злочинів. Е.Е. Раска зазначав, що, оскільки ситуативне запобігання не усуває причини вчинення злочинів, його не можна визнавати запобіжною діяльністю. Ми вважаємо, що з такою вузькою трактовкою поняття запобігання злочинам погодитися не можна. Розробники зазначеного запобіжного напрямку завжди визнавали, що ці заходи на впливають на причини злочинів, але вони реально запобігають вчиненню певного числа таких посягань в певному місті в певний час. Про це свідчать

численні дослідження ефективності застосування ситуативних заходів запобігання злочинам, проведені в багатьох країнах світу [3].

Стверджувалося також, що ситуативне запобігання злочинам має лише тимчасовий ефект, оскільки веде до витіснення злочинців до інших територій міста, де зберігаються сприятливі умови для вчинення кримінальних діянь. Натомість численні дослідження свідчать про те, що витіснення злочинців при цьому є незначним або взагалі відсутнє. Так, за даними дослідження, проведеного на замовлення Міністерства юстиції Нідерландів у 1994 р. з 55 проектів ситуативного запобігання злочинам ознаки витіснення злочинності спостерігалися у 33, причому в жодному з них витіснення не було повним [4].

Деякі критики також вказували, що це консервативний, управлінський підхід до протидії злочинності, який передбачає захист переважно заможних людей, які проживають на окремих територіях, сприяє формуванню у соціальних спільнот виключності, а також перекладає частину провини за вчинення злочину на їх жертв. Багаторічна практика реалізації ситуативного запобігання злочинам свідчить про те, що це реалістичний підхід до превенції злочинів, який відповідає економічному та соціальному стану суспільства або певної соціальної спільноти. Така запобіжна діяльність здійснювалася завжди як у благополучних, багатих районах, так і у бідних. Природно, що в залежності від специфіки району характер запобіжних заходів розрізнявся. Важливим елементом такої запобіжної діяльності є заходи віктимологічної профілактики, зокрема інформування членів соціальної спільноти про ризики постраждати від злочинів та поради про те, як запобігти їх вчиненню.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що, на нашу думку, розробка теоретичних та методичних засад ситуативного запобігання кримінальним правопорушенням (злочинам) є актуальним завданням для української кримінології.

Список використаних джерел

1. Руководящие принципы для предупреждения преступности. Резолюция 2002/13 Экономического и Социального Совета, принятая 24 июля 2002 года, приложение. Сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Управление организации объединенных наций по наркотикам и преступности. Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 2016 год. 532 с.

2. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Х.: Право, 2017. 252 с.; Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Х.: Право, 2018. 228 с.

3. Tseloni A., Wittebrood K., Farrell G. and Pease K. Burglary victimization in England and Wales, the United States and the Netherlands: a cross-national comparative test of routine activities and lifestyle

theories//The British Journal of Criminology. 2004. Vol. 44 No. 1, pp. 66-91; Poyner B. Situational crime prevention in two parking facilities// Security Journal. 1991. Vol. 2. No. 1, pp. 96-101; Tilley N. Understanding Car Parks, Crime and CCTV: Evaluation Lessons from Safer Cities. Crime Prevention Unit Series. Paper 42. HMSO. London. 1993.

4. Эффективное предупреждение преступности в ногу с новейшими достижениями. Рабочий документ, подготовленный Секретариатом. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Вена, 10-17 апреля 2000 года. 13 с. С. 9.

Кирилюк Анатолій Васильович,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;

Гезет Ірина Сергіївна,
студентка 205-ї групи ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРІЙНИХ ЗГВАЛТУВАНЬ Й ОСІБ, ЯКІ ЇХ УЧИНИЛИ

Анотація. Здійснено кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, які вчиняються проти статевої свободи та статевої недоторканості людини, а також встановлено деякі детермінанти, які породжують та сприяють даному виду злочинності.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, серійні згвалтування, статева свобода та недоторканість, запобігання злочинності.

Summary: The criminological characterization of criminal offenses committed against sexual freedom and sexual inviolability of the person is carried out, and also some determinants which generate and promote this type of crime are established.

Keywords: criminological characteristics, serial rapes, sexual freedom and inviolability, crime prevention.

Серед прав і свобод людини і громадянина, одне з важливих місць займає статева свобода, а всебічне забезпечення статевої недоторканості вважається виміром зрілості суспільства. Даний вид злочинів вчиняється зі застосуванням фізичного та психічного насильства або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, з метою задоволення сексуальної потреби нападника.

Серійні сексуальні злочини (серійні згвалтування та вбивства за сексуальними мотивами), стали вивчатися порівняно недавно, тому на цей час немає достатньої кількості наукових праць на дану тематику.